

УДК 351

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-2\(68\)-6](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-2(68)-6)

Світлана ВОВК

доктор політичних наук, доцент, завідувач кафедри політології та правознавства, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», вул. Ковалю, 3, м. Полтава, Україна, 36003

ORCID: 0000-0002-6171-4782

Віталій КУРИЛО

доктор педагогічних наук, професор, перший проректор ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

ORCID: 0000-0003-2471-3358

Антон БАДЕР

доктор політичних наук, доцент, директор навчально-наукового інституту історії, міжнародних відносин та соціально-політичних наук, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», вул. Ковалю, 3, м. Полтава, Україна, 36003

ORCID: 0000-0002-3670-5753

Svitlana VOVK

Doctor of Political Sciences, Head of Department of Political Science and Law, Luhansk Taras Shevchenko National University, 3 Koval Str., the City of Poltava, 36003

ORCID: 0000-0002-6171-4782

Vitalii KURYLO

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, First Vice-Rector, Luhansk Taras Shevchenko National University, 3 Koval Str., the City of Poltava, 36003

ORCID: 0000-0003-2471-3358

Anton BADER

Doctor of Political Sciences, Director of the Educational and Scientific Institute of History, International Relations and Socio-Political Science, Luhansk Taras Shevchenko National University, 3 Koval St., the City of Poltava, 36003

ORCID: 0000-0002-3670-5753

ЗБРОЙНЕ НАСИЛЛЯ ТА ФОРМУВАННЯ ОБРАЗУ ВОРОГА В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ¹

ARMED VIOLENCE AND ENEMY IMAGE FORMATION IN THE CONTEXT OF RUSSIAN AGGRESSION

В статті досліджується взаємозв'язок між збройним насиллям та формуванням образу ворога, аналізуючи механізм останнього в контексті російської агресії. З початком російсько-української війни в 2014 р. російська пропаганда докладає зусиль для виправдання агресивних дій та формування негативного уявлення про Україну, її народ, владу, збройні сили тощо.

У офіційній пропаганді для позначення ворога росія використовує мовні одиниці з переважно негативними інтонаціями. Це включає в себе терміни, які сприяють формуванню «мови ворожнечі» або «дискурсу ненависті». Ці вербальні засоби мають мету дискредитувати українську сторону та створити у власному суспільстві враження, що Україна є загрозою для безпеки і національних інтересів росії.

У процесі формування образу ворога з України, російська пропаганда активно використовує підсилення наявних стереотипів, які можуть виникнути на основі історичних, культурних, або етнічних відмінностей між Росією та Україною. Цей засіб поряд зі міфологізацією є ефективним інструментом для втілення ідей пропаганди в масову свідомість, оскільки вже існуючі уявлення важливо лише посилити. На сьогодні росія сформувала низку стереотипів і міфів щодо України, які використовує для формування образу ворога: отожднення Русі та росії; історична єдність росіян та українців; існування «справжніх, правильних» українців, які прагнуть до союзу з росією, інші з «неонацисти»; «російськомовні» потребують захисту росії і в. п. н. Продуктування міфів російською пропагандою пов'язано зі процесом фальсифікації історії.

¹ Публікація містить результати досліджень, проведених при грантовій підтримці Національного фонду досліджень України за проєктом 2021.01/002

Росія формує образ ворога з української держави і народу за допомогою такої маніпулятивної технології як повна дегуманізація опонента, стирання «людського обличчя». Відповідно образ конструюється на негуманістичних основах, де людина знижується до рівня біологічної сутності або навіть тварини, що призводить до недостатньої поваги та ненависті до ворожої групи через створення стереотипів та перекручення характеристик, а насилля і жорстокість стають виправданням боротьби за існування. Механізм формування росією образу ворога з України – це конструювання універсальної матриці переконань, що інституціоналізує процес репродукції ворожості з метою виправдання втручання у внутрішні справи української держави, а також застосування насильницьких заходів щодо демонізованих груп. Сформований в свідомості російського населення образ ворога з України глибоко вплинув на сприйняття подій російсько-української війни та створив підґрунтя для підтримки агресивних дій та жорстокості російської армії з боку власного суспільства.

Ключові слова: збройне насилля, образ ворога, механізм формування образу ворога, російсько-українська війна.

The article examines the interrelation between armed violence and the formation of the enemy image, analyzing the mechanism of the latter in the context of Russian aggression. With the onset of the Russian-Ukrainian war in 2014, Russian propaganda has made efforts to justify aggressive actions and cultivate a negative perception of Ukraine, its people, government, armed forces, and more.

In official propaganda, Russia employs linguistic units with predominantly negative connotations to designate the enemy. This includes terms that contribute to the formation of a «language of enmity» or a «discourse of hatred». These verbal means aim to discredit the Ukrainian side and create an impression within its own society that Ukraine poses a threat to Russia's security and national interests.

During the process of forming the enemy image from Ukraine, Russian propaganda actively reinforces existing stereotypes, which can stem from historical, cultural, or ethnic differences between Russia and Ukraine. This tactic, combined with mythologization, becomes an effective instrument to embed propaganda ideas into mass consciousness, as it amplifies already established notions. To date, Russia has developed a series of stereotypes and myths regarding Ukraine, which are used to shape the image of the enemy: conflating Rus and Russia, historical unity of Russians and Ukrainians, the existence of «true, righteous» Ukrainians seeking alliance with Russia, while others are labeled as «neo-Nazis»; «Russian-speaking» individuals needing protection from Russia and Putin. The production of myths by Russian propaganda is closely tied to the process of historical falsification.

Russia constructs the image of an enemy from the Ukrainian state and its people through manipulative techniques such as complete dehumanization of the opponent, erasing their «human face». Consequently, this image is built upon inhumane foundations where the person is reduced to the level of a biological entity or even an animal. This leads to insufficient respect and hostility towards the opposing group, achieved through stereotype creation and distortion of characteristics. Violence and cruelty then become justifications for the struggle for existence. The mechanism of Russia's formation of the enemy image from Ukraine involves constructing a universal matrix of beliefs that institutionalizes the process of reproducing enmity, with the aim of justifying interference in the internal affairs of the Ukrainian state and applying coercive measures against demonized groups. The image of the enemy from Ukraine that has been instilled in the consciousness of the Russian population deeply impacts their perception of events in the Russian-Ukrainian war and provides a foundation for supporting aggressive actions and brutality by the Russian army within its own society

Key words: armed violence, image of the enemy, mechanism of formation of the image of the enemy, Russian-Ukrainian war.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Один з ключових пунктів російської стратегії щодо повномасштабного вторгнення в Україну полягає у впливі на власне населення шляхом інформаційно-психологічної маніпуляції, з метою формування сприятливої думки та підтримки для агресивних дій. Важливу роль в цьому відіграють засоби масової інформації. Російські ЗМІ, зокрема телевізійні канали, істотно сприяли агресивній політиці в. путіна, оскільки використовувалися для пропаганди інформації, що сприяла взаємному непорозумінню, підкреслюючи роль росії як «захисниці» та «рятівниці» в цій ситуації. Відповідно, вони сприяли формуванню стереотипного образу ворога-українця у свідомості більшості росіян, допомогли у виправданні анексії Криму та його приєднанні до росії, військовій підтримці так званих ДНР-

ЛНР і працюють зараз під час повномасштабного вторгнення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковий дискурс дефініції образ ворога відображає визначення цього феномену як: «...сукупності негативних уявлень, що описують конкретну групу чи індивіда як загрозу для референтного об'єкта. Образ ворога ґрунтується передусім на існуючих у суспільстві переконаннях, які можна досить легко трансформувати у більш агресивні дискурсивні конструкції за допомогою пропаганди» [2] та «...навмисне створення негативного уявлення про ворожу сторону та підтримка враження, що вона представляє загрозу для існування та безпеки національних інтересів» [3]. Відповідно, можна констатувати, що формування образу ворога має серйозні наслідки для суспільства. Воно призводить до поглиблення ворожнечі та конфліктів між націями та культурами, а також відволікає увагу від проблем

усередині країни. Порушується здатність критично оцінювати інформацію та розрізняти правду від пропаганди, що є важливим елементом для збереження мирного та стабільного суспільства.

Гауфман Є. доводить, що образ ворога є одним з небезпечних прикладів сек'юритизації, оскільки може призвести до недоброзичливого ставлення до цільної ворожої групи і навіть до її знищення. Дослідниця аналізує той спосіб, яким образ ворога ускладнює сприйняття ситуації та спонукає державу та суспільство до дій, які можуть порушувати демократичні принципи та права людини. Такий образ може вплинути на погляди та поведінку громадян, призводячи до соціальних та політичних напружень. Окрім того, автор відзначає важливість критичного мислення та розуміння медійних повідомлень та джерел інформації, щоб уникнути підпорядкування маніпуляціям та сприяти збереженню демократичних цінностей та засад.

Що ж стосується недемократичних політичних систем, то «...образ ворога влада здавна застосовує для відвернення уваги невдоволених мас від неефективності державної політики» [2], а у випадку росії «...авторитарна політична система потребувала зовнішнього ворога і для виправдання великої кількості силових структур та репресій проти опозиції...» [3].

Відповідно до досліджень формування росією образу ворога з України відбувалося в декілька етапів, починаючи з моменту проголошення незалежності в 1991 р. Кожен з етапів має не тільки свої хронологічні межі, але й певні особливості. Перший етап – до листопада 2004 р., характеризується збільшенням рівня українофобії переважно на побутовому рівні. Другий етап – листопад 2004 – лютий 2020 рр., характеризується початком переписування історії, формування поглядів зверхності російської нації. Російські ЗМІ подають масу інформації з метою дискредитації України як держави та її політичного керівництва. Третій етап – лютий 2010 – жовтень 2013 рр., характеризується переходом до латентної фази формування образу ворога з України шляхом знімання антиукраїнських фільмів, оформлення теорії історичного призначення російської нації та необхідності повернення до наддержави. Четвертий етап – з листопаду 2013 р. до сьогодні, який характеризується «...завершенням ідеологічне наповнення образу українця-ворога. Державна путінська політика створила з України та її громадян «неонацистського», «націоналістичного мон-

стра», «фашистів», що спочатку захопити владу для безперешкодного вчинення грабунків, погромів та знищення російськомовного населення України, а потім стали реально загрожувати національній безпеці Росії. Через ЗМІ звучать прямі заклики російських політиків, діячів культури і мистецтва, простих громадян до розправи з «бандерівцями», «неонацистами», «бойовиками», до захоплення українських земель» [4].

«Образ ворога як феномен соціальної дійсності має такі характеристики: мобілізує населення навколо влади, що «гарантує» позбавлення від загрози знищення; є носієм антилюдських та антигуманних властивостей і рис та, отже, дозволяє будь-які способи, форми і методи стосовно ворога; є постійним об'єктом уваги засобів масової інформації, які, як правило, використовують прийом когнітивного дисонансу; допомагає розрізняти всі інші спільноти як ворожі, нейтральні та дружні; надає можливість негативно ставитись до всіх людей, які належать «ворожій» спільноті, без урахування їх індивідуальності; виправдовує будь-які висловлювання, дії тощо «нашої» спільноти, визнаючи їх правдивість і чесність порівняно з висловлюваннями, діями «ворожої» спільноти; виключно негативно характеризує все, що належить «ворожій» спільноті, формує у свідомості людей стійкі уявлення щодо смертельної небезпеки, знищення базових цінностей спільноти, можливості її дезінтеграції тощо; є дієвим механізмом пропагандистського впливу як одного з найважливіших чинників у структурі гібридної війни» [5].

Мета статті в контексті російської агресії дослідити взаємозв'язок між збройним насиллям та формуванням образу ворога, аналізуючи механізм останнього. Мета зумовила конкретні **завдання**: розкрити роль російської пропаганди у формуванні образу ворога з України; визначити мовні наративи, що використовуються росією; розглянути процеси стереотипізації та міфологізації; відстежити процеси дегуманізації та демонізації образу українців.

Виклад основного матеріалу дослідження. Механізм формування – це процес або система внутрішніх і зовнішніх факторів, які взаємодіють для створення, розвитку або структурування певного явища, об'єкта або процесу. Тобто механізм визначається конкретними умовами та факторами, що впливають на даний процес або явище. З огляду на вище визначене та аналіз російської агресії проти нашої держави, можна визначити основні складові

механізму формування образу ворога, який росія щодо України.

Сучасний світ, переповнений інформаційними потоками, є насиченим засобами масової комунікації та мережевими технологіями. Це створює унікальні умови для поширення впливу ідей, норм та уявлень. Один із найбільш ефективних інструментів в маніпулюванні масами, зокрема в питаннях створення образу ворога, є пропаганда, яка завдяки цифровому віку стала ще більш потужною та широкодоступною. Російська пропаганда має низку рис, що дозволяє їй бути дієвою. Це, на думку М. Савви «..активне використання брехні, зокрема заперечення очевидних фактів, вигадування фактів, яких не було і вигадування джерел інформації. Масовий характер пропагандистського впливу. Багатоканальність, тобто використання множини джерел для донесення інформації до споживача. Безальтернативність інформаційного потоку, спрямованого на російське суспільство. Ігнорування логіки та принципу несуперечності інформації. Оперативність, тобто дуже швидка реакція на події» [6]. А також «...пропаганда спирається на відповідні соціально-психологічні дослідження і методи ведення, розвинені інформаційно-технічні ресурси, адміністративно-політичне забезпечення, охоплення значної частини населення багатьох країн і досить високий рівень фінансування» [7].

З початком російсько-української війни в 2014 р. російська пропаганда докладає зусиль для виправдання агресивних дій та формування негативного уявлення про Україну, її народ, владу, збройні сили тощо. Пропагандистські канали зосереджуються на актуальних подіях російсько-української війни спочатку під час анексії Криму, потім на сході України, використовуючи їх для підкреслення та розширення негативного образу України. Завдяки цьому механізму релевалентності актуальних подій створюються враження, що негативні дії є характерними для всього українського населення. Останнє дозволяє пропаганді оперативно впливати на свідомість глядачів, використовуючи найсвіжіші та емоційно заряджені факти для створення і підтримки образу ворога з України. Це допомагає підкреслити існуючі негативні уявлення та викликати відповідні емоції у російському суспільстві. Так, з самого початку росія заявляє, що готова підтримувати біженців з України до РФ, але при цьому замовчується, що саме вона змусила своєю агресією українців покинути свій дім та шукати притулку по всьому світу.

У офіційній пропаганді для позначення ворога росія використовує мовні одиниці з переважно негативними інтонаціями. Це включає в себе терміни, які сприяють формуванню «мови ворожнечі» або «дискурсу ненависті». Ці вербальні засоби мають мету дискредитувати українську сторону та створити у власному суспільстві враження, що Україна є загрозою для безпеки і національних інтересів росії. Інформаційні кампанії, які використовують такі мовні засоби прагнуть мобілізувати громадську підтримку та легітимізувати заходи, які в іншому випадку могли бути сприйняті недемократичними або недоброзичливими. «З боку проросійських сил діє токсична дискурсивна зброя. Називаючи прихильників Євромайдану «бандеровцями», у людей вмикають важливі механізми колективної пам'яті про травму. Велика Вітчизняна війна залишила глибокі шрами на пострадянському просторі, що насамперед пов'язано з пам'яттю про екзистенційну загрозу мирному населенню. Поєднуючи образ демонстранта з образом нациста, стимулюється сильна емоційна реакція у населення, яке виросло на спогадах і фільмах про війну та досі серйозно ставить до загрози фашизму. Підігріваючи тему Великої Вітчизняної війни та загрози її реінкарнації через зміну режиму в Україні, російський уряд отримав значну підтримку населення при анексії Криму та навіть під час військового сприяння сепаратистам на південному сході України» [8]. Тобто, урахуванням культурно-історичного контексту такі характеристики несуть вкрай негативне символічне наповнення, що ототожнює народ України з найбільш шкідливим для росіян історичним ворогом. Застосовується лінгвістичний прийом, який апелює до особистого або історичного досвіду російських мас або до певних фонових знань, змушуючи розглядати український народ та політичну ситуацію в нашій державі крізь призму широкого культурного контексту. Постать Степана Бандери в даному випадку виступає як певний персоніфікатор, за допомогою якого ворог набуває негативних рис і викликає негативну емоційну реакцію.

Використання негативних мовних наративів відбувається не тільки у російському інформаційному просторі, а й у європейському, щоб виправдати власну агресію та політику в очах світової спільноти і створити агресивний образ України, підкреслити її ворожий характер. Як наслідок формується образ з такими рисами як: «політична недалекоглядність», «зрадливість», «ворожість», «злість», «націоналізм», «фашизм», «бандерівці» тощо. А характеристика влади

і режиму має такі риси, як: «нестійка», «відсутність стрижня», «безвільні», «не мають власної думки», «анархія», «маріонетковий режим». Так, за результатами дослідження «...із 15 лютого 2022 року до 14 лютого 2023 року загальна кількість згадок досліджуваних наративів у кожній країні перевищила 18,6 млн. Найбільшу кількість зафіксовано в Німеччині (понад 8,4 млн), Польщі (майже 4,7 млн) та Чехії (понад 1,3 млн), далі йдуть Румунія (828 тис.), Словаччина (787 тис.) та Болгарія (712 тис.), а найменше – у Литві та Угорщині. Водночас кількість потенційно ворожих повідомлень для окремих країн була такою: Німеччина – 1,5 млн, Польща – 823 тис., Болгарія – 214 тис., Чехія – 183 тис., Румунія – 135 тис., Словаччина – 114 тис. Це свідчить про те, що країнами з найвищим відсотком ворожих повідомлень щодо чотирьох метанаративів були Болгарія (30%), Німеччина (18%) і Польща (18%)» [9].

У процесі формування образу ворога з України, російська пропаганда активно використовує підсилення наявних стереотипів, які можуть виникнути на основі історичних, культурних, або етнічних відмінностей між Росією та Україною. Цей засіб поряд зі міфілогізацією є ефективним інструментом для втілення ідей пропаганди в масову свідомість, оскільки вже існуючі уявлення важливо лише посилити. В першу чергу це пов'язано з експлуатацією історичних подій, особливо періоду Другої Світової війни та її складової німецько-радянської війни (1941–1945 рр.). 9 травня став символом влади та культури, сформований сучасною російською владою. Це важлива складова ідеології путінського режиму та основа російського державного міфу. Святкування цього дня спрямоване на мілітаризацію свідомості, підкреслення ідеї «російського світу» та об'єднання населення навколо національного лідера. В усьому світі це вважається днем пам'яті про мільйони жертв війни, але сучасна російська влада перетворила його на символ своєї сили та контролю.

На сьогодні росія сформувала низку стереотипів і міфів щодо України, які використовує для формування образу ворога:

1. Отожнення Русі та росії, головна мета якого делегітимізувати існування українців, звести їх етнічність до рівня частини великої російської нації. Ця маніпуляція спрямована на розповсюдження негативного образу українців, як окремої нації з власною культурою, мовою та ідентичністю. Цим відбирається самостійність українського народу, щоб зменшити значущість його історії, а також легіти-

мізувати російську домінуючість. Цей процес міфотворення підсилює відчуття об'єднаності серед російського населення навколо лідера, а також підтримує активну російську політику у регіоні.

2. Історична єдність росіян та українців. Мета цього міфу, в першу чергу, створити враження, що росіяни та українці є однією нацією, що вони мають спільний історичний шлях та культурні корені. Це спрямоване на згладжування різниць між народами, а також виправдання російського впливу на Україну. Завдання такої стратегії полягає в тому, щоб переконати всіх в тому, що українська ідентичність, культура та мова є невід'ємною частиною російської нації.

3. Існування «справжніх, правильних» українців, які прагнуть до союзу з росією, інші з «неонацисти». Мета цього міфу – викликати враження, що в Україні існують два основних табори: один, який підтримує об'єднання з Росією та наближення до неї, та інший, який, за словами пропаганди, відомий як «неонацисти», і є прихильниками націоналістичної та антиросійської ідеології. Цей міф має на меті розколоти українське суспільство та поглибити внутрішні розбрати. Він залучає інструменти дискредитації, спробуючи створити уявлення, що певна частина українців «правильна» і готова до співпраці з Росією, тоді як інша – «неонацисти», що прагнуть до антагонізму та розриву. Російська пропаганда використовує цей міф для впливу на громадську думку та формування негативного ставлення до різних груп українців, зокрема тих, хто виступає за незалежність та суверенітет України.

4. «Російськомовні» потребують захисту росії і в. путіна. Використовуючи образ «захисника російськомовних», пропаганда намагається виправдати свої дії як необхідність захисту власної культури, хоча насправді вона допомагає зміцнити вплив Росії та її лідера на міжнародному рівні. Цей міф діє на психологічному рівні, викликаючи почуття обурення та тривоги серед російських громадян та спонукаючи їх підтримувати акції влади, включаючи особисто в. путіна. Міф використовується для створення стійкого уявлення, що українці мають агресивні наміри щодо російськомовних громадян, а також для розширення меж розмежування між національностями в Україні.

Продуктування міфів російською пропагандою пов'язано зі процесом фальсифікації історії. Одним з прикладів є «георгіївська стрічка». У Радянському Союзі до 1943 р. георгіївська стрічка була ворожим символом,

нерозривно пов'язаним із монархією та імперією. Проте з 1943 р. з метою підняття російського патріотизму в умовах Другої світової війни, почали активно впроваджувати так звану гвардійську стрічку, яка зовнішньо відтворювала георгіївську зразка 1913 р. та була додатком до радянського Ордена Слави, а з 1945 р. З початку 2000-х рр. починається посилене впровадження георгіївської стрічки у російській армії і серед населення. А з 2005 р. до Дня Перемоги в РФ започатковано акцію «Георгіївська стрічка». При цьому непомітно для багатьох в публічній риторичі замість терміну «гвардійська стрічка» почав використовуватися термін «георгіївська стрічка». Таким чином, замість символу пам'яті про війну повернувся символ агресивної і загарбницької політики Російської імперії.

Ця стрічка історично використовувалася як символ перемоги та подолання труднощів, проте під впливом російської пропаганди вона перетворилася на символ російської національної гордості та протистояння «ворогам Росії». Російська влада активно використовує цей символ для підсилення патріотичних настроїв в суспільстві та обґрунтування агресивних дій, включаючи втручання у справи України. Ця стрічка історично використовувалася як символ перемоги та подолання труднощів, проте під впливом російської пропаганди вона перетворилася на символ російської національної гордості та протистояння «ворогам Росії». Російська влада активно використовує цей символ для підсилення патріотичних настроїв в суспільстві та обґрунтування агресивних дій, включаючи втручання у справи України.

В контексті формування образу ворога з України, георгіївська стрічка використовується для підсилення ідеї, що українці є ворогами Росії, які приділяють увагу відділенню від «великої російської нації». Це може створювати враження, що українці є загрозою для російського національного єднання та інтересів. Російська пропаганда намагається розширити інтерпретацію георгіївської стрічки таким чином, щоб вона символізувала захист «правильної» національної ідеології та відповідь на зовнішні загрози, включаючи Україну. Це може підкреслити потребу у внутрішньому об'єднанні та підтримці влади, особливо в ситуаціях конфлікту чи напруженості.

Отже, георгіївська стрічка відіграє роль інструмента пропаганди, який сприяє формуванню образу ворога з України та підкреслює необхідність мобілізації громадської підтримки для захисту російських інтересів.

Росія формує образ ворога з української держави і народу за допомогою такої маніпулятивної технології як повна дегуманізація опонента, стирання «людського обличчя». Відповідно образ конструюється на негуманістичних основах, де людина знижується до рівня біологічної сутності або навіть тварини, що призводить до недостатньої поваги та ненависті до ворожої групи через створення стереотипів та перекинування характеристик, а насилля і жорстокість стають виправданням боротьби за існування. Засобами масової інформації застосовується ретушування фактів, які здатні викликати надзвичайний негативний емоційний виклик. Тобто, використовується так звана «кричуща дегуманізація». Н. Хаслам стверджує, що саме кричуща дегуманізація уможливорює насилля та виправдання дій спрямованих на знищення ворога, що є необхідним для ведення війни [10]. Паралельно з дегуманізацією застосовується психологічна техніка демонізації як процесу формування з групи людей чи цілого народу образу «нелюдів», яких потрібно ненавидити та знищувати. Тобто формування образу злого «чужого», який загрожує «своїм» і підлягає ліквідації.

Приклади застосування росією прийомів дегуманізації та демонізації можна знайти як на провідних каналах, так і на сторінках соціальних мереж: «хунта оплачує найомників за рахунок продажу людських органів..., ... концтабір під Краматорськом..., ... спалення росіян у домнах Горлівки, отруєння води в водогонках...» [11].

Спектр засобів дегуманізації, що застосовується росією досить широкий:

1) дезінформація про злочини, які за твердженням російських ЗМІ вчиняють українці, як ось непідтверджені звіти про масові вбивства та паління церков, що роблять українські військові;

2) вигадані наративи, які малюють українців як безжалісних вбивць та насильників. Наприклад, розповідають про вигадані випадки зґвалтування та покалічення російськомовних громадян;

3) використання фотомонтажу та обробки фотографій для створення негативного образу. Зображення українців перекинується так, щоб показати їх у найгіршому світлі, наприклад, як бойовиків або виконавців жорстоких дій;

4) вживання негативних термінів та злочинних прикладів для опису українців. Наприклад, використання поняття «терористи» для опису українських бійців чи груп, які протистоять російській агресії тощо.

Наслідком застосування окреслених прийомів росією стало поширення ненависті, легалізація масових вбивств та катування українців з самого початку широкомасштабного вторгнення. Окупанти сприймають українців через призму негативних та спотворених образів. Дружини російських окупантів виступають у ролі пропагандистів, закликаючи своїх чоловіків до жажливих вчинків, таких як гвалтування українських жінок. Ця підбурююча риторика базується на їх недолюку із людською співчуттям, так як вони відмовляються співвідносити українок з людьми. Навіть батьки російських окупантів стають спільниками цих жажливих подій, підтримуючи вбивства українців. Вони піддаються російській пропаганді, яка створює

образ «страху і жаху в Україні». Це впливає на їхню здатність бачити українців як рівних людей та викликає схвалення їхньої нелюдської поведінки.

Висновки. Механізм формування росією образу ворога з України – це конструювання універсальної матриці переконань, що інституціоналізує процес репродукції ворожості з метою виправдання втручання у внутрішні справи української держави, а також застосування насильницьких заходів щодо демонізованих груп. Сформований в свідомості російського населення образ ворога з України глибоко вплинув на сприйняття подій російсько-української війни та створив підґрунтя для підтримки агресивних дій та жорстокості російської армії з боку власного суспільства.

Література:

1. Гауфман Є. Політичні і правові аспекти образу ворога. *Філософія права і загальна теорія права*. № 1–2/2016. С. 76–90. URL: <http://phtl.nlu.edu.ua/issue/view/11000>.
2. Левченко Л., Ракчєєва С. Технології формування образу зовнішнього ворога у демократичних та недемократичних режимах. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Сер: Політологія. 2016. Т. 273, Вип. 261. С. 74–78. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdupol_2016_273_261_16.
3. Bader, A., Zhurba, I., Kladko, A., Demchenko, V., & Rusanova, M. (2023). War in the practice of functioning of different types of political systems. *Amazonia Investiga*. 12(64), 331–339.
4. Науково-дослідний центр гуманітарних проблем Збройних Сил України. Формування російськими засобами масової інформації образу ворога з України. URL: <https://www.facebook.com/NDCGPZSU/posts/691099101006356/>.
5. Олексієнко С., Андрощук О. Психологічні особливості формування образу ворога як складової гібридної війни Російської Федерації проти України. Зб-к наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Сер: Психологічні науки. 2019. № 2. С. 182–198. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnarv_pn_2019_2_15.
6. Савва М. Система офіційної російської пропаганди: настільки та чому вона ефективна. URL: <https://savvamike.com/uk/systema-oficijnoyi-rosijskoyi-propagandy-naskilky-ta-chomu-vona-efektyvna-25-07-2023/>.
7. Хорунжий Г. Війна Росії проти України. Російська пропаганда як складова «гібридної війни». *Освіта регіону. Політологія. Психологія. Комунікації*. URL: <https://social-science.uu.edu.ua/article/1392>.
8. Кирилюк О. Мовні засоби творення образу ворога в умовах інформаційної війни. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1248788.pdf>
9. Мова ворожнечі і російська дезінформація. URL: https://zaxid.net/mova_vorozhnechi_i_rosiyska_dezinformatsiya_n1565469.
10. Haslam N., Loughnan S. Dehumanization and Infrahumanization. URL: <https://www.annualreviews.org/doi/abs/10.1146/annurev-psych-010213-115045>
11. Шутов Р. Дегуманізація як інструмент інформаційної війни. URL: <https://ms.detector.media/profstandarti/post/574/2014-06-06-degumanizatsiya-yak-instrument-informatsiynoi-viyny/>.

References:

1. Gauffman, Ye. (2016). Political and legal aspects of the image of the enemy. *Filosofia prava i zahalna teoriia prava*. № 1–2. pp. 76–90. Retrieved from <http://phtl.nlu.edu.ua/issue/view/11000>. [in Ukrainian].
2. Levchenko, L., Rakcheyeva, S. (2016). Tekhnolohii formuvannia obrazu zovnishnoho voroha u demokratsychnykh ta nedemokratsychnykh rezhymakh [Technologies of forming the image of the external enemy in democratic and non-democratic regimes]. *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu «Kyievo-Mohylianska akademiia»*. Ser: *Politolohiia*. T. 273. Vyp. 261. pp. 74–78. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdupol_2016_273_261_16. [in Ukrainian].
3. Bader, A., Zhurba, I., Kladko, A., Demchenko, V., & Rusanova, M. (2023). War in the practice of functioning of different types of political systems. *Amazonia Investiga*. 12(64), 331–339.

4. Naukovo-doslidnyi tsentr humanitarnykh problem Zbroinykh Syl Ukrainy. Formuvannia rosiiskymy zasobamy masovoi informatsii obrazu voroha z Ukrainy [Formation of the image of the enemy from Ukraine by the Russian mass media]. Retrieved from <https://www.facebook.com/NDCGPZSU/posts/691099101006356/>. [in Ukrainian].
5. Oleksiienko, S., Androshchuk, O. (2019). Psykholohichni osoblyvosti formuvannia obrazu voroha yak skladovoi hibrydnoi viiny Rosiiskoi Federatsii proty Ukrainy [Psychological features of the formation of the image of the enemy as a component of the hybrid war of the Russian Federation against Ukraine]. Zb-k naukovykh prats Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Ser: Psykholohichni nauky. № 2. pp. 182–198. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/znnpapv_pn_2019_2_15. [in Ukrainian].
6. Savva, M. Systema ofitsiinoi rosiiskoi propahandy: nastilky ta chomu vona efektyvna [The system of official Russian propaganda: how effective it is and why]. Retrieved from <https://savvamike.com/uk/systema-oficijnoyi-rosijskoyi-propagandy-naskilky-ta-chomu-vona-efektyvna-25-07-2023/>. [in Ukrainian].
7. Khorunzhii, H. Viina Rosii proty Ukrainy. Rosiiska propahanda yak skladova «hibrydnoi viiny» [Russia's war against Ukraine. Russian propaganda as a component of «hybrid war»]. Osvita rehionu. Politolohiia. Psykholohiia. Komunikatsii. Retrieved from <https://social-science.uu.edu.ua/article/1392>. [in Ukrainian].
8. Kyryliuk, O. Movni zasoby tvorennia obrazu voroha v umovakh informatsiinoi viiny [Linguistic means of creating an image of the enemy in the conditions of information warfare]. Retrieved from <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewById/1248788.pdf>. [in Ukrainian].
9. Mova vorozhnechi i rosiiska dezinformatsiia [Hate speech and Russian disinformation]. Retrieved from https://zaxid.net/mova_vorozhnechi_i_rosiyska_dezinformatsiya_n1565469. [in Ukrainian].
10. Haslam, N., Loughnan S. Dehumanization and Infrahumanization. Retrieved from <https://www.annualreviews.org/doi/abs/10.1146/annurev-psych-010213-115045>.
11. Shutov, R. Dehumanizatsiia yak instrument informatsiinoi viiny [Dehumanization as a tool of information warfare]. Retrieved from <https://ms.detector.media/profstandarti/post/574/2014-06-06-degumanizatsiya-yak-instrument-informatsiynoi-viyny/>. [in Ukrainian].